

Wie of wat wordt geleid door de bedrijfsleiding?

De mensen in de industrie leven dus in voortdurende onzekerheid. De toekomst van elk produktieproces wordt bedreigd door de invoering van nieuwe werkmethoden. De plaats van iedere arbeider wordt voortdurend bedreigd door de invoering van steeds verder gemechaniseerd gereedschap. De ideale fabriek is het energiebedrijf dat letterlijk slechts een of twee man nodig heeft voor de bediening van de regelapparatuur. Een grotere bezetting wordt alleen maar voor een bepaalde tijd gebruikt en wordt gedurende die tijd enkel beschouwd als onvolmaakt of minder volmaakt.

En wat is nu de constante in deze stroom? Als mensen vervangen worden door machines en als elektriciteit in de plaats komt van gas, blijven de verkoopafdeling en de bedrijfsleiding bestaan.

De bedrijfsleiding en de verkoopafdeling vormen dus twee constante elementen in de industrie omdat ze zuiver formeel zijn. Ingenieurs en arbeiders hoeven niet blijvend te zijn omdat zij de ontwikkelingsfasen van de produktie belichamen.

Niets is blijvend – dat is het reusachtige in deze veldtocht van de industriële vooruitgang. In ons economisch bestaan hebben wij meer succes naarmate wij de middelen tot ons bestaan veranderen. De Chinese boer heeft het op zijn rijstveld drie-, vierduizend jaar uitgehouden met dezelfde wijze van werken. De mensen in ons land veranderen niet alleen elke eeuw van methode, maar elk jaar. Zij worden daarom in hun bedrijven voor problemen gesteld die de Chinese boer niet kent. De leiding van het bedrijf wordt alleen maar een probleem als er rekening moet worden gehouden met technische veranderingen.

Ongelukkig genoeg heeft men gewoonlijk de neiging dit over het hoofd te zien. Men onderwerpt de verhouding tussen werknemer en werkgever aan een onderzoek, alsof er

sprake was van een dialektische verhouding. Als men het probleem op zo'n manier bekijkt, lijkt de kloof tussen de twee belangengroepen niet te overbruggen. Een dergelijk antagonisme ligt echter in het geheel niet ten grondslag aan het industriële systeem. Dit denken in dialektische begrippen is een misvatting waarin het kapitalisme en het communisme overeenkomen.

Er bestaat weliswaar een dilemma, maar daarom mag men bedrijfsleiding, arbeiders, commerciële medewerkers en ingenieurs nog niet in twee elkaar tegenovergestelde groepen onderbrengen. Men moet deze vier elementen meer als verschijningsvormen beschouwen, waarvan men er, zonder funeste gevolgen, geen kan weglaten of waarbij men niet de een van de ander kan afleiden – en dat doen nu juist al onze leerboeken. Het kruis van de industriële realiteit is te verdelen in twee formele terreinen, te weten verkoop en bedrijfsleiding en in twee kwalitatieve, te weten produktie en laboratorium. Verkoop en bedrijfsleiding worden als formeel beschouwd omdat zij alles kunnen leiden en verkopen. De chemicus of de vakarbeider echter is gebonden aan een bepaald technisch geheim.

Na dit eerste overzicht willen wij het terrein van werkplaats en laboratorium in detail aan een onderzoek onderwerpen. Een voorbeeld van het extreme type van de uitvinder met een grote verscheidenheid van ideeën, die los staat en vrij is van elke vorm van routinewerk, is Thomas A. Edison. Aan de andere kant is de arbeider aan de lopende band het meest 'verdienend' als hij werkt als een perfecte automaat. In elk bedrijf zijn voor de taak nieuwe ideeën te hebben en voor de taak elke dag hetzelfde werk te doen, geheel verschillende mensen nodig. De lezer zal zich echter zonder twijfel een kleine werkplaats kunnen voorstellen waarin men vijf dagen aaneen een werkezel is en de zesde dag nieuwe ideeën krijgt. Maar ook dan moeten wij niet over het hoofd zien dat men de ene dag op iets

nieuws uit is en de vijf andere dagen het oude moet herhalen omdat anders de produktie geen doorgang vindt. Er is altijd een vooruitgeschoven front nodig van ingenieurs en wetenschappelijke onderzoekers die vrij zijn van dagelijks werk en een 'thuisfront' van gemechaniseerde gereedschappen en geroutineerde arbeiders.

In mijzelf moet ik ook bemiddelen tussen mijn vrije geest, die mij de gedachte tot dit boek ingeeft en mijn 'Broeder Ezel' – zoals de Heilige Franciscus zijn lichaam noemde – die het boek schrijft. In de industrie vormt de bedrijfsleiding het contact tussen het vrije en het gebondene. Bedrijfsleiding, vernieuwingsfront en routinewerk vormen een produktieëenheid, het produkt waarvan door onze vierde vriend, de verkoopdeskundige, op de wereldmarkt wordt omgezet in geld. Daarom is elke discussie, waarbij geen rekening wordt gehouden met het knelpunt dat de bedrijfsleiding vormt, zinloos. Onder de harde druk der marktverhoudingen fungeert de bedrijfsleiding als bemiddelaar tussen de eventuele technische veranderingen in de produkten zowel als in de produktiemethoden enerzijds en de feitelijke structuur van het bedrijf anderzijds. Als wij dit voorstellen als een kruis plaatsen wij aan het binnenfront de leiding van het bedrijf, de blik gericht op de operaties in de fabriek, en aan het buitenfront de commerciële man, de blik gericht op de markt. De ingenieur heeft zijn blik gevestigd op de toekomst die vol is van technische veranderingen. De blik van de arbeider gaat terug, omdat van hem verwacht wordt dat hij de oude routine steeds herhaalt. Deze analyse blijft natuurlijk niet alleen beperkt tot de industrie. Elders heb ik aangetoond dat elke levende groep, of het nu een gezin is of een leger, een voetbalclub, een staat of een kerkgenootschap, zich noodzakelijkerwijze splitst in deze vier richtingen en specialisten moet kiezen die zich bezighouden met het nieuwe, het oude, het uiterlijke en het innerlijke leven van de groep. Een legeraanvoer-

der bijv. staat niet zoals iemand die een bedrijf leidt, aan het binnenfront. Hij beschikt over een recht dat de leider van een bedrijf niet heeft: terwille van de toekomst van zijn land kan en moet hij mensenlevens opofferen. Aanvoerders staan in de frontlinie. Een bedrijfsleider die zichzelf voor een aanvoerder houdt, zou een fascist zijn. De diagnose voor welke fabriek dan ook, kan daarom gesteld worden op grond van de correlatie tussen bedrijfsleiding, markt, laboratorium en werkplaats. Elke fabriek is gedoemd een instelling van voorbijgaande aard te zijn, want van beide kanten bezien – de kant van de 'vernieuwing' en de kant van de routine – is er sprake van een overgangperiode. Iedere handarbeider moet er rekening mee houden dat hij ten gevolge van mechanisatie overbodig kan worden, maar evenzeer kan het gehele produktieproces op een gegeven moment onrendabel blijken te zijn.

Wij zijn al vooruitgelopen op de eerste uitkomst van deze zienswijze toen wij stelden dat de verhouding werknemer/werkgever verkeerd gezien wordt, wanneer men haar beschouwt als iets dat op zichzelf staat.

De tweede uitkomst strekt zich nog veel verder uit. Het hele mammoetsysteem van de industrie heeft meer realiteit en bestendigheid dan een van zijn tijdelijke produktiecentra. De industrie als zodanig is niet een geheel van bestaande fabrieken. Het is net andersom. Elke fabriek bestaat bij de gratie van het industriesysteem als geheel. Elke ontwikkelingsfase in de industrie vindt natuurlijk zijn neerslag in bepaalde vormen van produktie, maar elke 'conjunctuurstad' kan tot een 'dode stad' worden. Daarom put het leven van de industrie zich nooit uit in bepaalde vormen, maar doorloopt ze alleen maar en is steeds bereid die vormen achter zich te laten. Als men bij een beschouwing van de industrie deze beslissende factoren, die niet onbekend zijn, eens goed bekijkt, dan reikt men verder dan de leuzen van het kapitalisme en het communisme. Welke conclusies zijn

er in de praktijk niet uit deze problematische situatie van de industrie te trekken?

De leiding van een bedrijf leidt geen mensen. De bedrijfsleiding leidt vergankelijke relaties tussen ingenieurs en arbeiders, machines en markten.

De mens die voor de poort van een fabriek staat is niet de volledige mens. Hij is de mens die – wat zijn ras, huidskleur of geloof ook mag zijn – van uur tot uur bezig wil zijn, omdat hij er bij geen enkele fabriek op kan vertrouwen dat deze voortdurend werk voor hem heeft. Hij zegt met Walt Whitman: 'Ik leef op straat. Ik geloof niet aan een eigen thuis.' De mens die in de industrie werkt, is een merkwaardig wezen omdat zijn gevoel voor tijd en tijdsindeling beïnvloed wordt door het dilemma van de bedrijfsleiding. De arbeider is een mens die nooit mag vergeten dat een conjunctuurstad van de ene op de andere dag kan veranderen in een dode stad en dat zijn vakbekwaamheid al diezelfde middag door een robot vervangen kan worden.

Deze uitzonderlijke, nieuwe mens die de bedrijfsleiding zou moeten leiden, moeten wij daarom aan een onderzoek onderwerpen. Hij is een mens met een gevoel voor tijd, zoals nog nooit op aarde geleefd heeft.

De molecule van de produktie

In de behekste wereld van tegenwoordig ontdekten wij een magische kalender, een objectieve zonnekalender, die betrekking heeft op objectieve doeleinden. Wij hebben geconstateerd dat in dit schema een uur een deel is van een imaginair plan dat tot ontwikkeling wordt gebracht op de calculatie-afdeling. Het uur waarvoor een man wordt betaald is niet een deel van zijn leven, maar een deel van de vele honderd-duizenden uren die nodig zijn voor de bouw van een brug. Deze situatie is weerspiegeld in de Engelse taal. Een arbeider zegt: 'That's nothing in my life!' – Wat betekent dat in mijn leven! En hij heeft gelijk omdat de essentie van zijn leven de biologische en psychologische eenheid van dag en jaar is. Zijn eerste en zijn honderdste of duizendste uur zijn geheel verschillend van elkaar. In de produktiekalender zijn die uren echter niet verschillend omdat ze alle op een en hetzelfde moment der anticipatie zijn opgenomen in het produktieplan. Men gaat met produktie-uren om alsof ze miljoenen en miljarden jaren in een magazijn opgeslagen hebben gelegen. Men anticipeert op de uren van de mensen als op natuurkrachten die de samenleving op elk willekeurig moment ter beschikking staan.

Wij zullen ons nu eens nader gaan verdiepen in het karakter van de mens in de industrie. Waarom spreken wij nooit

van een individuele arbeider? Omdat de kleinste eenheid in een fabriek niet de enkeling is, om een eenvoudig duidelijk te maken reden. De kleinste arbeidseenheid onder de erkende heerschappij van elektriciteit en techniek kan maar bogen op één kenteken ter identificatie, namelijk, dat deze arbeidseenheid in staat is om in ploegen te werken. Datgene wat in de afgelopen eeuwen verworven werd, moet behouden blijven. Met de nooit rustende natuur en haar ijzeren staalmensen, die pauze noch rust nodig hebben, kan een enkeling, die behoefte heeft aan slaap en rust, niet concurreren. De voornaamste wet van de 'tweede natuur' luidt daarom: *In de industrie staan drie natuurlijke mensen gelijk met een mens.* De mens wordt behandeld als een molecule van M_n , omdat een mens op zichzelf een te zwak atoom is om direct binnen te treden in het nieuwe universum. In de geïndustrialiseerde wereld heeft de groep de leiding omdat in de kalender van de aan de techniek onderworpen natuur 'drie' gelijk is aan 'een'.

In de industrie kan de plaats van één mens niet vervuld worden door een enkeling. De natuurlijke eenheid in technisch werk is het 'team'. De drie natuurlijke mensen zijn als een arbeidseenheid als de kleinst mogelijke sociale molecule te beschouwen. Ons tijdsprincipe doet ons zonder moeite inzien wat de fanatici van de ruimte opzettelijk over het hoofd zien, namelijk, dat de mens, zodra hij in een fabriek gaat werken, niets anders dan een derde is van de enige menselijke kracht die in dit systeem zonder fatale gevolgen gebruikt kan worden.

De eerste economisch-dynamische wet van de industrie ruimt elke vorm van individualisme van het traditionele type uit de weg. Het instinctieve gevoel van de arbeider dat hij als enkeling niet geholpen kan worden wordt bewaard en hij begrijpt dat zijn problemen onpersoonlijk zijn geworden.

Ik hoop dat het helemaal duidelijk is dat deze economisch-

De wet van het collectivisme

De arbeidersbeweging

In het Arabisch wordt de vorm 'ik heb hartstochtelijk lief' uitgedrukt door een speciale werkwoordsvorm waarin het superlatieve element van 'zeer' of 'hartstochtelijk' zodanig in de vorm 'ik heb lief' wordt ingevoegd, dat het eruit ziet als 'ik liefste' of als een gefingeerd Latijns 'amabissimo'. Zo is ook het collectieve gebruik van een zelfstandig naamwoord het fortissimo, de superlatief van dit woord. Elk onderwerp kan tot een idee worden, wanneer men het affirmatief als een collectieve vorm gebruikt. En elk op deze wijze geïdealiseerd zelfstandig naamwoord kan deze collectieve kwaliteit verliezen en dan sterft een idee. *Ideeën zijn niet onsterfelijk*. Ze zijn tendensen in onze omgang met de werkelijkheid. Ze drukken onze angst en onze hoop met betrekking tot die werkelijkheid uit, ze zijn ons toekomstprogramma.

Daarom staat elk idee als een imperatief voor de maatschappij: 'De arbeiders,' dat betekent inspanning en opgave. Want dit begrip houdt in – en het Manifest van 1847 zegt dat woordelijk – 'Alles of niets'. 'De Arbeiders' verandert de vele arbeiders van aparte nijvere bijen in een zwerm, die de bijenkorf heeft verlaten en nu als een grote niet te plukken druif ergens aanhangt.

De collectieve reactie van de arbeiders kan men rustig normaal noemen en het is de zaak van de wetgever, daaruit naar twee richtingen een uitweg te vinden. In de grote verscheidenheid van relaties van de arbeider in meervoud moet rekening gehouden worden met zijn positie als molecule. Hoe eerder het fantoom van een liberale situatie in de fabriek als fictief wordt ingezien, des te beter is het voor de blijvende vrede in de maatschappij.

Ook wanneer in de wetgeving voor de arbeid alle verstandige veranderingen aangebracht zouden zijn, zou het sociale instinct tot collectiviteit toch nog voorhanden zijn. De natuurlijke uitlaat voor het collectieve instinct van de arbeider zou waarschijnlijk het samenwerken van dat instinct met

het collectieve instinct van ieder menselijk wezen zijn. En de natuurlijke uitlaat voor de collectieve tendens in de mens is het werken voor het algemeen belang. Een bedrijf heeft op het gebied van de produktie symbolen voor de dienst aan de gemeenschap nodig. Het leger is daarom geen toereikend symbool meer voor de samenwerking van een volk. Omdat wij als collectieve groep tegen de natuur strijden, is de moderne maatschappij doordrenkt met de wens tot collectieve symbolen. Toen William James schreef dat er een vervanging voor de oorlogen en oorlogsgeest nodig was voor de jeugd van het land, bedoelde hij dat. Vele jaren lang heb ik me meer dan driehonderd dagen per jaar, na zes jaar militaire dienst, aan de organisatie van arbeiders werk-kampen gewijd. Het American Civilian Conservation Corps zou, als het zich niet alleen beperkte tot werklozen, de grondslag kunnen vormen voor een algemene, zich over de hele staat uitstreckende dienst. Dit algemene schema voor een algemene dienst tot behoud van de grond zou een werkelijke stap betekenen tot de oplossing van de sociale problemen, terwijl de beperking van de CCC tot werklozen de verschillende klassen van het Amerikaanse volk alleen maar van elkaar afzondert en de student van de werkloze scheidt. Daarom zijn beide opvattingen van de CCC bijzonder tekenend voor de tweeledige situatie. De plannen van het Amerikaanse Legioen voor algemene dienst in oorlogstijd en Mr. Baruchs plan, de oorlog de winst te ontnemen, wijzen beide in dezelfde richting, waarin William James al in 1910 wees, en laten duidelijk zien, waar de grote mogelijkheden van de CCC beweging zonder veel moeite toe zouden kunnen leiden. Schrijver dezes heeft van 1939 tot 1942 getracht deze plannen voor de Amerikaanse regering te verwezenlijken.

Het collectivisme van de gegoede klassen vond zijn uitlaat in de college-opvoeding. Omdat het onmogelijk is, iedereen tot aan zijn twintigste jaar naar een 'college' te laten gaan,

moet hem juist dan, wanneer in ieder mens het sterkst het verlangen naar collectiviteit leeft, gewoonlijk rondom het twintigste levensjaar, een andere mogelijkheid gegeven worden. Toen Huey Long indertijd beloofde dat ieder kind uit een Amerikaans gezin naar een 'college' zou kunnen gaan, vertolkte hij een diep verlangen van de menselijke natuur. Het spreekt echter vanzelf dat, zodra de opleidingsmogelijkheid aan een 'college' steeds verder wordt uitgebreid, het karakter van deze opleiding noodzakelijkerwijze sterk zal veranderen vergeleken met de tijden waarin alleen gegoede mensen deze mogelijkheid hadden. Er moet een zeker 'naar elkaar toegroeien' ontstaan waarbij zowel de maatstaf van de opleiding voor een minderheid als de maatstaf van de dienst voor de jeugd van het hele land gehanteerd moet worden, zodat het diepe instinct van de mens naar de collectieve dienst kan worden bevredigd.

Zuiver logische overwegingen hebben ons gebracht tot directe praktische conclusies. Wij hebben ontdekt dat evenals de industrie berust op de moleculaire hoedanigheid van de capabele en geschoolde volwassene, de tijd van vorming en opvoeding berust op de communistische tendensen van ieder mens. Het veelkleurig karakter van de mens, zijn veelvormigheid, kan op deze manier, met het oog op het collectivisme, aangetoond worden. Op zijn twintigste jaar is de mens door zijn aard en wezen communist. Het vormingswerk zou daarom deze mogelijkheid van de mens op deze leeftijd moeten uitbuiten. Als dat niet gebeurt, dan zal het communisme deze natuurlijke tendens tot het extreme doordrijven. Op die manier wordt dan een algemene tendens tot idealistisch onbaatzuchtig dienen een tendens, die uitstekend gedurende een periode in het leven bevredigd zou kunnen worden, door een kunstmatige politieke propaganda, tot de enige tendens in het hele leven van de mens gemaakt. Menselijk streven kan ontaarden in een nachtmerrie of omgezet worden in problemen van de dag. Op de een of

andere manier komt het echter altijd naar voren. De nacht brengt verdrongen hartstochten en vertwijfelde bezetenheid, de nuchterheid van de dag leidt tot een kritisch onderzoeken en een koel waarnemen.

De collectieve instincten van de mens werden door het tijdperk van het liberalisme als kinderlijk en bijgelovig van de hand gewezen. De liberaal negeerde de eeuwige jongeling in de man. Hij zag niet dat elke keer als hij over de mens sprak, het gebruik van het woord 'mens' slechts een monotoon manifest was en geen feit. Geen wonder dat hij hulpeloos staat tegenover de manifesten der klassen of rassen. Slechts nadat telkens de jeugd, de arbeider, de mens, het verstand, in het volle daglicht geplaatst worden, kunnen wij hun oproer stillen.

Het grootse van de voortplanting

Onze beschouwing, zonder enige hartstocht, van het pluralisme en het collectivisme zal blijken onweerlegbaar te zijn als wij kunnen aantonen dat het geenszins de enige mogelijkheden zijn om de mens te klasseren. Elke prikkel die een willekeurig aantal mensen ertoe brengt zich als een collectiviteit te formeren werkt ook nog in een derde of vierde richting.

Voor onze herontdekking van de aggregatietoestanden van de mens, boven het collectieve en het meervoud uit, komen reeds lang begraven grammaticale tradities ons weer te hulp. De filosofie van de laatste paar eeuwen heeft deze 'waarheden als een koe' over het hoofd gezien. En al heeft ook het moderne denken de ogen gesloten voor deze belangrijke grammaticale uitdrukkingvormen der realiteit, de oude talen en ook de ervaring staan niettemin borg voor hun bestaan.

In het werk, in onze strijd tegen de natuur, staat de mens als een soldaat op wacht, als een schakel in een ketting. De natuur kent geen slaap, waaruit volgt dat onze strijd tegen de natuur geen einde kent. Juist deze onophoudelijke beweging van de natuur maakt de mens tot een deeltje van een grotere eenheid. Hij wordt een atoom in een molecule,

die werkkraacht heet. In het werk geldt: 'Drie of meer is gelijk aan één.'

In de vorming, in alle voorlopige en vrijwillige groeperingen harmoniëren de mensen ver van alle brutale uitdagingen van de natuur, geleid door het spontane instinct tot een gemeenschappelijk leven. Hier geldt de leuze: 'Allen gelijk aan één', omdat het systeem der relaties voor elke vrijwillige aaneensluiting groter moet zijn dan de actuele realiteit van het contante geld. Het systeem moet gericht zijn op een grotere en betere toekomst en daarom worden expansie en intensivering uitgedrukt in de vorm van een collectiviteit die in staat is mensen samen te binden en hun kleine energieën collectief te bundelen.

In elke vriendschapsverhouding, in elke verhouding van sympathie en antipathie, jaloezie en liefde, haat en begeerte is een derde factor bepalend, namelijk de dialektische polariteit. 'Vriend en vijand', 'jij en ik', en het kleine woord 'beiden', al deze woorden wijzen op het bestaan van de dualiteit. Het hoogtepunt van deze dualiteit wordt bereikt in de voortplanting van het menselijk geslacht. Man en vrouw zijn polair met elkaar verbonden. Wanneer wij ons interesseren voor het voortbestaan van het leven op aarde, voor erfelijkheid, wederopbouw, geschiedkundige ontwikkeling, dan moeten wij met de ogen van Plato of Hegel de werkelijkheid zien. Het universum verschijnt voor onze ogen als een dialektisch proces. Het leven wordt aan het onwillige ik ontworpen door een tweestrijd tussen God en duivel, licht en donker, man en vrouw, hemel en aarde. Dat alles zijn rechtmatige uitdrukkingen voor een aspect van de werkelijkheid. En dit aspect is net zo consequent als de beschrijving die de materialist of de idealist geeft van een meervoudig universum of een melkweg vol ideeën. 'Paring' is een elementair begrip. Het is voor ons een vanzelfsprekend proces een paar te laten paren, en de hele werkelijkheid als een systeem van talloze paringen te be-

De wet van het enkelvoud

Zo blijkt de singularis aan het eind van onze beschouwing weer bruikbaar te zijn. Het is de ziel, die de voortdurende verandering van pluralis naar dualis en naar de collectiviteit, al die moeilijke veranderingen van bestaansvormen en bewustzijnstoestanden, overleeft. De mens heeft vele verschijningsvormen in deze wereld, maar slechts één ziel. De ziel is zelf geen uiterlijke vorm, maar de kracht in de mens, die dood en verandering overwint en zin en lering trekt uit catastrofes en verwoesting. Wat is de 'zin' van een sonate? Deze is niet gelegen in de vele klanken, noch in een bepaalde melodie, noch in een bijzondere harmonie. Niettemin kan niemand er aan twifelen dat die sonate een geheel

125

eigen karakter, een betekenis en iets onvergelijkbaars heeft.

De levensloop van een echt menselijk wezen houdt een mysterie in dat dieper is dan de vervulling van een ideaal of van een filosofisch systeem. 'Rijp-zijn is alles.' Elke stap in het leven op het juiste moment doen, dat is de grootste persoonlijke opgave van de mens, die opgave die zijn werk en zijn hartstochten in elkaar vervlecht, zijn natuurlijke behoeften en zijn historische rol met elkaar verbindt. De vruchtbare bodem waaruit de mens rijpt, wordt gevormd door de levensperiodes die hij doorloopt. De eerste twintig jaar, zoals wij gezegd hebben, vormen slechts een voorspel tot de rijkdom die de verschillende periodes van de overige vijftig jaar van zijn leven inhouden. Onze levensloop vertegenwoordigt de grote natuurkrachten. De mens doorloopt evenals zijn moeder, de aarde, zijn jaargetijden, zijn lente en zijn herfst. Evenals de zee kent hij eb en vloed. De mens is vertrouwd met vuur en lucht, met revolutionaire verschrikkingen en dichterlijke tederheid. De mens is een microcosmos. Niets aan de hemel of op de aarde blijft hem vreemd. Ogenschijnlijk echter, is deze microcosmos begiftigd met een zintuig, dat onbekend is aan de macrocosmos. Want hij is het die de tijd grondvest en einde en begin bepaalt.

Dat maakt de mens tot akkerbouwer van zijn leven. 'Mijn akker is de tijd,' roept Goethe uit. De industrie moet, ook als zij de landbouw mechaniseert, de mens oproepen de unieke akker 'mens' te bebouwen. Omdat de mens in een geïndustrialiseerde wereld leeft, kan hij slechts in leven blijven als hij behandeld wordt als een bijzonder soort akker. Dat impliceert tegelijkertijd een verzoening tussen de landbouw en de industrie, waarin echter mens en natuur van rol moeten wisselen. De natuur is tot iets chemisch geworden, iets elektrisch, anorganisch. Het menselijk leven met zijn groei en verandering met zijn duur van zeventig

126

jaar, moet iets organisch worden. Het centrum van het mensdom ligt niet in een abstracte overtuiging of een ijzeren wil. De kern van ons mens-zijn is het diepe vertrouwen dat ons leidt van fase tot fase, van de ene levensperiode tot de andere, temidden van de ons omringende duisternis en ons met een groeiende verering de metamorfose in onze natuur laat ontdekken. Als wij de mens in zijn realiteit willen organiseren, als wij van het aanstellen van een werkracht in uurloon, ertoe overgaan het gehele leven van een arbeider in de industrie te organiseren, dan moeten wij de organische veranderingen in een mens in onze calculatie betrekken, de veranderingen in zijn overtuigingen en ideeën, in zijn economische smaak en zijn waarden. Het is geen passend ideaal ieder voor altijd aan een en dezelfde plaats te binden. School, werkplaats, fabriek, gedecentraliseerde groep op het land, moeten elkaar op behoorlijke afstanden volgen. Kinderen zouden op het land moeten opgroeien. Als men een jong paar onder de harde discipline van de 'big business', van het grote zakenleven in de drukke tijd plaatst, dan zal het blij zijn zich weer uit het gewoel te kunnen terugtrekken. De oplossing moet zo gesteld worden, dat zo veel mogelijk mensen door drie of vier sferen van maatschappelijk geheel verschillend, of zelfs antagonistisch karakter kunnen gaan. De hoogste loyale overgave aan de plicht van de ene periode zou dan als vanzelfsprekend naar de volgende leiden. Er zou geen tegenstelling meer bestaan tussen abstracte programma's of ideeën. Het menselijk organisme zou veeleer één akker worden, bebouwd door de industrie, en zijn weg vastbesloten voltooien. Zijn duidelijke bestemming zou dan niet alleen maar een avontuur in de ruimte betekenen, maar meer nog een avontuur in de tijd. De emigranten, die de moed hadden de Atlantische Oceaan over te steken, waren dapper genoeg om twee levens te leiden, het ene vóór, het andere na de aankomst, twee levens met geheel verschillende waarden. Hun zoons en

kleinzoons moeten leren evenveel te wagen als hun voorvaders, want het principe waarop de Verenigde Staten zijn gebouwd, is het feit van een één keer in het leven ondernomen oversteek over de oceaan. Zij waren niet eenvoudig Europeanen, die naar de Nieuwe Wereld kwamen, maar Europeanen die het besluit hadden genomen een nieuw leven te beginnen.

En juist dit radicale, waardoor hun leven veranderde, verdiepte de eenheid van hun leven. Zij waren niet gesplitst in fragmenten. Zij werden persoonlijkheden, die in vrede met zichzelf leefden. Hoe kan de verscheurdheid van een mens in zijn werkgroep, in zijn rijpingsprocessen, zijn liefde en zijn vriendschappen ooit genezen worden? Zo lang een mens zich met de volledige kracht van zijn eerste dag bij zijn naam kan horen roepen, zo lang valt hij niet uiteen in een handvol tegenstrijdigheden. Want wordt op het juiste ogenblik de naam voor het juiste doel geroepen, dan wordt de geest van de mens wakker, zijn ledematen komen in beweging, zijn hart klopt sneller, zijn hele wezen wordt doorstroomd van nieuw leven. Dan wordt het duidelijk dat wij niet in elkaar gezet zijn uit stukjes en beetjes. Het tegendeel is waar, de latente eenheid wordt werkelijkheid op een geheel andere manier, zoals onze hand, onze geest, ons hart, onze instincten en neigingen aantonen. De naam van een mens werkt elektriserend op al zijn leden, want alleen hij wordt met deze naam geroepen en verder niemand. Zo komt de mens tot zichzelf, omdat de veranderingen van zijn wegen het meest getrouwe beeld van zichzelf, zijn levensloop zijn.

In elke fase van het leven beleeft hij alle vitale krachten van zijn wezen opnieuw en bevestigt op die manier de waarheid van de vierde economisch-dynamische wet. In de organisatie van het werk van de mensheid is 'drie gelijk aan één'. In de huwelijken van het menselijk geslacht is 'twee gelijk aan één'. In de opvolging van algemene idealen,

zoals van de broederschap der mensen, van de solidariteit van werk en wetenschap, van de jeugd en van de schoonheid zijn 'allen gelijk aan één'. Dit alles moet echter terugtreden voor de majesteit van de ziel. Het beleefde leven der mensheid berust op de vrijheid die de mens heeft om te zeggen: 'Eén is gelijk aan één.'

Eeuwenlang vormde Amerika de grens van de civilisatie van het Avondland. Als Europa's Nieuwe Wereld kon Amerika zich verlaten op het elixer voor de singularis van de mens, dat opgesloten ligt in de 'Wanderjahre'. Wij worden ons pas nu bewust van dit elixer van het menselijk hart door de dichters van Europa.

Jean Giraudoux beschrijft in zijn drama 'Siegfried' (Parijs, 1928) een soldaat uit de wereldoorlog, die door een in de oorlog opgelopen shock de herinnering aan zijn leven in Frankrijk heeft verloren en in het Duitsland van na de oorlog een politicus wordt. Als zijn dubbele binding wordt ontdekt, eist men van hem dat hij kiest voor Frankrijk of voor Duitsland. Siegfried geeft dan, alsof hij een nieuw werelddeel voor de menselijke ziel had ontdekt, dit antwoord, dat niemand had verwacht: 'Ik wil proberen beide namen en het dubbele lot, die mij door het toeval zijn ten deel gevallen, met ere te dragen. Het leven van een mens is geen worm, waarbij het voldoende is hem in tweeën te delen om elke helft weer een geheel te doen worden. Er bestaat geen lijden, dat zo paradoxaal, geen ervaring, die zo vijandig is, dan dat deze niet op een dag in één enkel leven ineen zouden kunnen smelten. Want nog altijd is het mensenhart de machtigste voortbrenger van nieuwe mengingen. Ik weiger loopgraven te maken dwars door mijn eigen Ik. Ik ga niet naar Frankrijk terug zoals de laatste krijgsgevangenen uit de Duitse kampen. Ik keer terug als de eerste die vervuld is van een nieuwe wetenschap of een nieuw hart.'

'...Een nieuwe wetenschap en een nieuw hart' -: zou dat

eigenlijk niet de vrucht moeten zijn van dertig jaar wereldschokkende gebeurtenissen?

De oude wetenschap van de mens beging de noodlottige vergissing de mens zelf als onveranderlijk of wel als volledig onbepaalbaar te behandelen. De mens is nooit 'één alleen'. Hij is en blijft 'iets plus iets'. Wij hebben hem verstrikt gezien in een voortdurend verstoppertje spelen tussen verschillende constanten. In zijn strijd om het bestaan past hij zich gedeeltelijk aan bij de ene of bij de andere constante. De wetten der economische dynamica bepaalden deze constanten als pluralis, collectiviteit, dualis, of singularis.

Zo kan een nieuwe wetenschap van de constanten gecreëerd worden zonder de vrijheid van het menselijk hart aan te tasten.

Tussen de dictatuur over de genormaliseerde massa en de anarchie van ongelede individuen moet de nieuwe wetenschap haar weg vinden. Het kompas waarop deze wetenschap vaart, is de eenheid van het menselijk hart, maar haar onderwerp is de veelvormigheid van de mens. De volle menselijke gestalte stijgt pas in de loop der tijd op uit de vele gestalten, uit de zegevierend doorstane perioden van zijn leven.

De grammatica van de onbetaalbare mens – Rosenstock-Huessy

